

Çok Kutuplulaşan Dünyada Geleneksel Olmayan Güvenlik Anlayışı: ŞİÖ Örneği

EBRU ŞAHİN

Uluslararası İlişkiler Bilim Uzmanı

Ebru Şahin, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2015 yılında mezun olmuştur. 2016 yılında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamış, "Çin'in Küresel Güç Olma Sürecinde Uluslararası İşbirliklerinin Rolü" adlı tezini başarıyla sunarak 2019 yılında mezun olmuştur. BRIQ editörlerinden olan Ebru Şahin, aynı zamanda 2018 yılından beri Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğrenim görmektedir.

ÖZ

21. yüzyıl, uluslararası sistemin tek kutuplu anlayışının çätürdamaya başladığına tanıklık etmektedir. Çok kutuplu dünya düzeni anlayışı ile daha adil bir düzenin yaratılması fikri, uluslararası ve bölgesel düzeydeki işbirliği platformlarında kendisine gittikçe daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) de bu kapsamda ele alınabilecek bölgesel düzeydeki platformlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makale, ŞİÖ anlaşma metinlerine, bildirilerine ve diğer metinlere odaklanarak içerik analizi ve süreç analizi yöntemlerini kullanır. Araştırma, ŞİÖ'nün geleneksel güvenlik anlayışlarından farklı olarak uluslararası güvenliğe nasıl yeni bir açıdan baktığını ortaya koymayı amaçlar. ŞİÖ, güvenlik temelli bir örgüt olmakla birlikte ekonomi, kültür, enerji gibi alanlarda işbirliği hedefleri ortaya koyan bir bakış açısına sahiptir. Bu düşüncenin altında yatan sebebin, güvenlik kavramının salt askeri boyutta ele alınmasının bölgesel düzeyde güvenliğin sağlanmasında yetersiz olacağı endişelerinden doğduğu ileri sürülebilir. Güvenli yolların olmadığı yerde ticaret yapmanın zorlaşacağı, ticaret yapmanın zorlaştığı yerde ise kalkınmanın gerçekleşemeyeceği ve bölgenin terörizm, ayrılıkçılık, aşırılık faaliyetlerine (ki bunlar aynı zamanda ŞİÖ'nün önemli mücadele noktalarından birini oluşturmaktadır) karşı kırılğan hale geleceği açıktır. Dolayısıyla, güvenlik ve ekonomi eşgüdömlü olarak ele alınması gereken ve birbirini tamamlayan unsurlardır. Bu çerçevede ŞİÖ, bir yandan terörizm, aşırılık ve ayrılıkçılıkla mücadele ederken; diğer yandan ekonomik işbirliği ile birlikte kalkınmayı sağlayarak bölgesel güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunabilecektir. Örgüt üyeleri bölge çıkarlarını gözeterek daha geniş perspektifte çok kutuplu dünya düzeninin oluşmasına da katkı sağlayabileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Çok kutupluluk, ekonomik güvenlik, güvenlik, karşılıklılık, ŞİÖ.

20. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDEN İTİBAREN küreselleşmenin ve terör faaliyetlerinin artması, teknolojinin gelişmesi gibi uluslararası alanda yaşanan değişimler güvenlik kavramının içeriğini etkilemiştir. Bu değişiklikler göstermiştir ki; tehditler ulusal alanda sınırlanmamakta, güvenliğin tesisinde yalnızca ulusal çabalar ve askeri girişimler yeterli olmamaktadır. Günümüzde güvenlik kavramı, askeri boyutunun yanı sıra ekonomi, enerji, kültür, çevre gibi boyutları da olan daha geniş içeriğe sahip bir kavram haline gelmiştir. Özellikle konvansiyonel olmayan tehditlerin (uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, dini aşırılık, terörizm gibi) artması ile birlikte istihbarat paylaşımı, ekonomik yardımlar, diplomatik girişimler gibi bölgesel işbirliği çabaları bu tehditlerin etkin

bir biçimde ortadan kaldırılabilmesi için ihtiyaç haline gelmiştir (Caballero-Anthony, Emmers & Acharya, 2016).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte komünist tehdit algısı ortadan kalkan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kendisini uluslararası alanın hakimi olarak görmüş ve tek kutuplu bir dünya düzeni kurmak, müdahale alanını genişletmek için yeni bir tehdit algısı geliştirmiştir (Gürcan, 2019/2020). Bu çerçevede terörizmi (özellikle de İslami terörizmi) ortaya koyarak uluslararası alanda herhangi bir yere müdahale edebilme imkanını genişletmiştir. Ancak, on yıl kadar süren bu sisteme Asya ülkelerinden işbirliği örgütleriyle karşı duruşlar gelmeye başlamış ve tek kutuplu dünya düzeni reddedilmiştir.

ŞİÖ Güvenlik ve ekonominin birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu temel alarak uluslararası güvenliğe geleneksel olmayan bir yaklaşım sunar.

Bu işbirliği örneklerinden birini Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)¹ oluşturmaktadır. Bu makale, ŞİÖ anlaşma metinlerine, bildirimlerine ve diğer metinlere odaklanarak içerik analizi ve süreç analizi yöntemlerini kullanır. Araştırma, geleneksel güvenlik anlayışlarından farklı olarak ŞİÖ'nün uluslararası güvenliğe nasıl yeni bir açıdan baktığını ortaya koymayı amaçlar. Metinsel analizde sıkça başvurulan bir teknik olarak bilinen içerik analizi, bu makalede de uygulanacağı üzere “verileri sistematik olarak kategorize edebilmek için araştırmanın amaçlarına uygun şekilde bir kodlama”ya dayanır (Gökçay, 2019/2020: 58). Süreç analizi ise mantıksal çıkarımlar üzerinden verili bir toplumsal olguya yön veren belirleyici tarihsel gelişmelere odaklanır (Gürcan, 2017; Tutan, 2019/2020) Bu çerçevede araştırma, güvenlik temelli örgüt olmasına rağmen ŞİÖ'nün ekonomi, kültür, enerji boyutlarıyla uluslararası işbirliğine çok daha kapsamlı bir bakış açısı sunduğunu ileri sürmektedir (Aris, 2009; Song, 2014; Gürcan, 2019a; Gürcan, 2019b; Gürcan 2019/2020). Bu bakış açısı, askeri unsurlarla sınırlandırılmış geleneksel güvenlik anlayışını reddeder. ŞİÖ, güvenlik ve ekonominin birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu temel alarak uluslararası güvenliğe geleneksel olmayan bir yaklaşım sunar.

Güvenli yolların olmadığı yerde ticaret yapmanın zorlaşacağı, ticaret yapmanın zorlaştığı

yerde ise kalkınmanın gerçekleşmeyeceği ve bölgenin terörizm, ayrılıkçılık, aşırılık faaliyetlerine (ki bunlar aynı zamanda ŞİÖ'nün önemli mücadele noktalarından birini oluşturmaktadır) karşı kırılğan hale geleceği açıktır. Bu çerçevede ŞİÖ, bir yandan terörizm, aşırılık ve ayrılıkçılıkla mücadele ederken; diğer yandan ekonomik işbirliği ile birlikte kalkınmayı sağlayarak bölgesel güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunabilecektir. Örgüt üyeleri bölge çıkarlarını gözetenek daha geniş perspektifte çok kutuplu dünya düzeninin oluşmasına da katkı sağlayabileceklerdir.

Literatürde Uluslararası Güvenliğin Yeniden Değerlendirilmesi

Güvenlik kavramının, uluslararası ilişkiler literatürü içinde iki temel ayrım üzerinden ele alındığı söylenebilir. Bunlardan ilkinin geleneksel (traditional / conventional) güvenlik anlayışı oluştururken; diğerini geleneksel olmayan (non-traditional) güvenlik anlayışı oluşturmaktadır (Swanström, 2010). Devletleri sıfır toplamlı bir sistemde mutlak güç arayışında olan aktörler olarak gören realist teorilerin ağırlıkla benimsediği geleneksel güvenlik anlayışında, ulusal güvenlik askeri tehditlerle sınırlandırılmakta ve güvenliğin tesisi için askeri güçlerin analizi, savunma araştırma geliştirme (AR-GE) çalışmaları, devletlerin askeri güvenlik politikaları, nükleer politikaları gibi unsurlar öncelikle dikkate alınmaktadır (Walt, 1991). Devletlerin sıfır toplamlı bir sistemde, güçlerini maksimize etme arayışında olan aktörler olarak kabul edildiği klasik realist söylemlerin hakim olduğu geleneksel güvenlik anlayışı, 21. yüzyılın meydan okumalarına yeterince cevap verememektedir.

Richard Ullman (1983), güvenliğe yönelik klasik bakış açısının yeniden düşünülmesi ge-

¹ Literatürde “Sangay” ya da “Sanghay” ifadeleri sıklıkla kullanılsa da Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından “Şanhay” ifadesi kullanıldığı için bu şekli tercih edilmiştir.

rektiğini ve ulusal güvenliğin askeri unsurlarla sınırlandırılmayacağını dile getirmiştir. Bu doğrultuda; çevrenin, ekonominin ve ticaretin de güvenliğinin sağlanmasının ulusal güvenlik için önemli olduğunu ileri sürmüştür. Güvenliğin geleneksel olmayan kavranışında önemli bir adım olan bu fikir, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile daha belirgin hale gelmiş ve literatürde de daha çok yer bulmuştur. Soğuk Savaş ile birlikte Doğu ve Batı Bloğu arasındaki silahlanma yarışının sona ermiş olmasının, askeri unsurların güvenlik kavramı içindeki yoğunluğunu azalttığı söylenebilir (Miller, 2001; Swanström 2010). Dolayısıyla, geleneksel olmayan güvenlik anlayışı, güvenliği çok boyutlu değerlendirebilir. Bunun sonucunda, ulusal güvenliğin salt askeri tehditlerden oluşmadığını yanı sıra; ekonomik, çevre, enerji güvenliği gibi farklı boyutlarının da olduğunu ileri sürer.

Geleneksel olmayan güvenlik anlayışına sahip bazı gözlemciler, küreselleşme ile birlikte değişen dinamikler nedeniyle, ulusal sınırların belirsizleştiği ve devletlerin zayıfladığı fikri üzerinde yola çıkarak güvenliği devlet merkezli olmaktan çıkarmışlardır (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998). Ancak küreselleşmenin ulusal sınırları henüz önemsiz kılmadığı, iç ve dış politikaların hâlâ devletler tarafından belirlendiği gerçeği ayakta dururken; devletin güncel önemini reddeden güvenlik anlayışının gerçeği tam olarak yansıtmadığı görülmektedir. Günümüz kapitalist uluslararası ilişkilerinde ulus-devletler gerek yerel politikaları oluşturmada gerekse uluslararası ticaret ve rekabette belirleyici bir rol oynamaktadırlar (Desai, 2013; Gürcan, 2019b; Pratschke, 2015). Dolayısıyla, salt askeri vurgular yapan geleneksel güvenlik anlayışının 21. yüzyıl koşullarına cevap veremediği ve güvenliğin çok boyutlu bir hal aldığı doğru olmakla birlikte, güvenliğin değişen ve genişleyen içeriği ulus-devletleri zayıflatmamaktadır. Aksine

ulus-devletlerin çok kutuplu dünya düzeninin oluşturulması yönündeki istekleri, uluslararası sistemin yapısını değiştirebilecek etkilere sahiptir. Burada dünya düzeni kavramı, bir ülke veya ülkeler grubu liderliğinde uluslararası işbirliğini kurumsallaştıran bir küresel yönetim sistemi olarak anlaşılmaktadır (Gürcan, 2019/2020).

Geleneksel olmayan güvenlik yaklaşımının ulus-devletlerin önemini yitirdiğine ilişkin fikri dış müdahaleleri meşrulaştıran hegemonyacı tezlerle benzer bir düşünsel zemine yaslanır görünmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu söylemlerin arttığı ve ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra müdahaleci bir dış politika benimsediği (Gürcan, 2019b) göz önünde bulundurulduğunda daha anlaşılır bir resim ortaya çıkmaktadır. Çünkü ulus-devletlerin önemini yitirdiğini ileri süren bakış açısı, özellikle "rejim güvenliği"ni (Koblenz, 2013) sağlama vaatleriyle, hegemonyanın ulus-devletlere müdahalesini mümkün kılmakta ve iç işlerine karışmaya doğru giden bir müdahaleciliğe yol açmaktadır. Rejim güvenliği kavramı; "otoriter" olarak tanımlanan devletlerin yerel ayrılıkçı unsurlara karşı biyolojik ve kimyasal silahlar kullanmaya eğilimli olduğunu, orantısız güç kullandığını ileri sürer ve bu "otoriter" devletlere müdahale edilerek rejim güvenliğinin sağlanması gerektiğini savunur (Koblenz, 2013). Bu teorinin iki temel sorunu bulunmaktadır: ilki; devletleri otoriter olarak tanımlamadaki muğlak yorumudur. İkincisi ise; yerel unsurların ayrılıkçılık boyutuna varan faaliyetlerinin kendi içinde "demokratik talepler" olarak nitelendirilmesidir. Bu teori çerçevesinde rejim güvenliği kavramı, hegemonyanın mevcut sistemi koruması için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Buzan'ın (2008) da benimsediği bu bakış açısı, ulus-devletlerdeki ayrılıkçı faaliyetlerin desteklenmesine yol açmakta, devletlerin egemen-eşitliği ilkesine zarar vererek, iç işlerine karışmaya varan müdahalelere sebep olmaktadır.

Geleneksel olmayan bir güvenlik anlayışını benimseyen, güvenlik temelli bir örgüt olarak ŞİÖ'nün müdahale karşıtı bir tutum izlemesi, onun tek kutuplu sistemi sürdürmeye yarayan güvenlik örgütlerinden ayrı bir konumda olduğunu göstermektedir.

Tam da bu noktada, mevcut makalenin ana konusunu teşkil eden ŞİÖ, güvenlik kavramlarını araçsallaştırarak hegemonyacı dünya düzenine karşı konumlanır. Burada siyasal ekonominin düzenlenmesinde bir ulus-devletin baskın rol oynaması durumunda ortaya çıkan hegemonya, Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF), Dünya Bankası gibi küresel yönetim araçlarını kullanarak mevcut dünya düzenini sürdürmeye çalışırken; bu sisteme karşı konumlanan devletler alternatif kurumlar yaratarak çok kutuplu dünya düzeninin inşası için zemin hazırlamaya çalışmaktadır (Gürcan, 2019b). Geleneksel olmayan bir güvenlik anlayışını benimseyen, güvenlik temelli bir örgüt olarak ŞİÖ'nün müdahale karşıtı bir tutum izlemesi, onun tek kutuplu sistemi sürdürmeye yarayan güvenlik örgütlerinden ayrı bir konumda olduğunu göstermektedir (Gürcan, 2019a, 2019b). Ayrıca, ŞİÖ'nün geleneksel olmayan güvenlik anlayışı çerçevesinde, bölgesel güvenliğin sağlanmasında askeri güvenlikle birlikte ekonomi güvenliği, enerji güvenliği, çevre güvenliği gibi çok boyutlu bir hedef koyması onu farklı kılan ve bu çalışmada da ele alınacak olan bir diğer özelliğidir. Bu farklılıkları anlamak için öncelikle örgütün oluşumuna, amaçlarına ve faaliyetlerine değinmek gerekir.

1989 sonlarından itibaren, Rusya ve Çin arasında başlayan askeri nitelikli ve güvenlik konularına ilişkin ikili görüşmelerin bir uzantısı olduğu (Yuan, 2010: 855; Bekcan, 2012: 74) da

kabul edilen 'Şanhay Beşlisi'; Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Çin arasında sınır güvenliğinin korunmasına yönelik bir anlaşmanın, 26 Nisan 1996 tarihinde, Şanhay'da imzalanmasıyla oluşturulmuştur (Koppel, 1996). 15 Haziran 2001 tarihinde Özbekistan'ın katılımıyla Şanhay İşbirliği Örgütü adını almıştır. Örgütün kuruluşuna ilişkin anlaşma, 2002 St. Petersburg Zirvesi'nde imzalanmış, Eylül 2003'te ise uygulamaya konulmuştur (SCO, 2003a). Ayrıca, Mayıs 2003'te Moskova'da düzenlenen ŞİÖ Devlet Başkanları Toplantısı sonrasında yayımlanan bildiriyle, örgütün kalıcı yapılarının oluşturulması hedeflenerek kurumsallaşma yönünde adımlar atılmıştır (SCO, 2003b). 2004 yılından itibaren ise örgütün genişletildiği, farklı üye statülerinin (gözlemci üye, diyalog ortaklığı) oluşturulduğu görülmektedir. Moğolistan'ın gözlemci üyeliğe kabulü ile başlayan süreç, 2005 yılında Hindistan, Pakistan ve İran'ın gözlemci üye yapılması ile devam etmiştir (Norling & Swanström, 2007: 429). 2017 yılında Hindistan ve Pakistan tam üye statüsüne alınmıştır (SCO, 2017a). 2019 yılı itibarıyla gözlemci üye sayısı dörde ulaşan (Moğolistan, İran, Belarus, Afganistan) örgütün aynı zamanda altı ülke (Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya, Nepal, Türkiye ve Sri Lanka) ile de diyalog ortaklığı bulunmaktadır.

ŞİÖ ve Uluslararası Güvenlik

ŞİÖ'nün kuruluş belgesine baktığımızda, ilk maddede örgütün kurucu üyeleri sayıldıktan sonra, ikinci maddede örgütün amaçlarına yer verilmektedir. Buna göre örgüt, karşılıklılık vurgusuyla siyaset, ekonomi, bilim, teknik, kültür gibi çeşitli alanlarda işbirliğini geliştirmeyi; bölgede barış, güvenlik ve istikrarı sağlamayı; adil ve makul bir uluslararası siyasi ve ekonomik düzenin kurulması için çaba göstermeyi hedeflemektedir (SCO, 2001a). Ayrıca üye devletler,

2019 Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi

Terörizm, Ayrılkçılık ve Aşırılıkla Mücadele Hakkında Şanghay Sözleşmesi'ni uygulamak için yakın işbirliği yapmayı kabul etmişlerdir. Bu sözleşmeye göre taraflar, sözleşmenin birinci maddesinde tanımlamış oldukları terörizm, ayrılkçılık ve aşırılık faaliyetlerini engelleme konusunda kendi ulusal yasaları uyarınca işbirliği yapmayı kabul etmektedirler (SCO,2001b). Sözleşme çerçevesinde, Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı (Regional Anti-Terrorist Structure- RATS) kurulmuş, 'üç kötülük' olarak da ifade edilen terörizm, ayrılkçılık ve aşırılık ile mücadele hedeflenmiştir. Bu kapsamda, ortak hareket noktaları belirlenmiş ve buna ilişkin faaliyetlerin yürütülmesi için Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te ana merkez kurulmuştur (SCO, 2001b; SCO, 2002).

2002 yılında ŞİÖ kurucu antlaşmasının imzalarının atıldığı St. Petersburg Devlet Başkanları Zirvesi'nde; 21. yüzyılın kolektif çözümler mekanizması temelinde işleyeceği inancıyla, ortaya çıkmakta olan çok kutuplu uluslararası ilişkiler sistemi çerçevesinde örgütün üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirmeyi hedeflediği ifade edilmiştir.

Örgütün herhangi bir devlet, grup ya da bloğa karşı oluşturulmuş bir yapı olmadığı vurgulanmıştır (SCO, 2002). ŞİÖ gerçekten de bir kamplaşmanın parçası değildir. Sadece dünyaya dayatılan tek kutuplu sistemi kabul etmemektedir. Yayımlanan birçok toplantı bildirisinde çok kutuplu dünya düzeni vurgularından açıkça ulaşılabildiği gibi örgütün asıl tutumu, dış müdahaleciliğe karşıtlık ve ulus-devlet vurgusunda anlamını bulmaktadır. ŞİÖ, kurulmakta olan çok kutuplu dünya düzeninin bir parçasıdır ve bu yüzden mevcut sistem içerisinde bir bloklaşma unsuru olarak pek görülmez.

Nitekim örgütün amaçları ve bakış açısı incelendiğinde, çok kutuplu dünya düzenine uygun bir çerçeve çizildiğini ve ŞİÖ'nün ancak böyle bir sistemde yaşam alanı bulabileceğini söyleyebiliriz. Örneğin, 2002 yılında ŞİÖ üyesi devlet başkanları tarafından yayımlanan bildiri metninde yer alan şu ifade yukarıdaki bakış açısını destekler niteliktedir:

“Küreselleşme ve devletlerin çıkarları, gelişmekte olan dünya düzeninin birbirini dışlayan değil birbirini tamamlayan yapısal öğeleridir.

Uluslararası toplum, güvenliği sarsan unsurların etkili bir şekilde zayıflatılmasına ve yeni tehdit kaynaklarının yok edilmesine olanak sağlayan, karşılıklı güven, karşılıklı yarar, eşitlik ve işbirliği ilkeleri üzerinde temellenen yeni bir güvenlik kavramını geliştirmeye ihtiyaç duyar” (SCO, 2002: 3).

ŞİÖ'nün güvenlik boyutuna baktığımızda, terör faaliyetleri üzerine yoğunlaştığını görmekteyiz. Çünkü bölgede ağırlıklı olarak, devlet dışı aktörlerin devletlerin güvenliğini tehdit eden unsurlar olarak ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. ŞİÖ üyesi ülkelerin haritadaki konumları göz önüne alındığında, bölgenin etrafının terörist, ayrılıkçı ve aşırı faaliyetlerle çevrili olduğu görülmektedir. Afganistan, Kırgızistan'da Andican, Hindistan ve Pakistan arasında Keşmir Bölgesi, Çinde Sinciang Uygur Özerk Bölgesi gibi yerler, terörist, aşırı ve ayrılıkçı faaliyetlerin yoğun olduğu yerlerden bazılarıdır ki bu bölgeler aynı zamanda ticaret yollarının, petrol ve doğalgaz boru hatlarının güzergahını da oluşturmaktadır. Dolayısıyla, geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde salt askeri unsurlarla güvenliğin tesis edilmesi girişimleri, bölge için uzun vadeli bir çözüm getirmemektedir.

2002 Bildirisi'nde güvenliği geleneksel olmayan yeni bir bakış açısıyla ele alma gereği üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda yapılacak olan; güvenlik kavramını, askeri boyutlarının yanı sıra ekonomi, enerji, çevre, kültür, sağlık gibi farklı boyutlarıyla birlikte değerlendirmektir. Bu açıdan bakıldığında, ŞİÖ'nün, devletlerin egemen eşitliği ilkesini koruyarak, geleneksel olmayan güvenlik anlayışına somut bir zemin hazırladığını söyleyebiliriz. Bu anlayışta vurgulanması gereken önemli hususlardan biri, ŞİÖ'nün bölge içindeki çatışmalarda, Batılı anlayışta yer alan “koruma sorumluluğu” (*responsibility to protect- R2P*) doktrini yerine, iç işlerine

karışmama ilkesi çerçevesinde anti-müdahaleci bir yöntemi benimsemiş olmasıdır (Aris, 2012). Özellikle BM Güvenlik Konseyi olarak Rusya ve Çin, koruma sorumluluğu doktrini çerçevesinde, ABD önderliğindeki Birleşmiş Milletler (BM) çözümlerini reddetmektedir Çin ve Rusya, 2006 Sudan ve 2011 Libya barış koruma operasyonlarını onaylamaktan kaçınmıştır. ŞİÖ üyesi ülkeler ise örgüt çatısı altında bölge ülkelerinin işbirliğiyle, iç işlerine karışmama ilkesini gözeterek alternatif bir yöntem sunmaktadır. Bu çerçevede ŞİÖ, barış koruma operasyonu yerine RATS içinde istihbarat paylaşımına ve güçlü diplomatik ve siyasi işbirliğine odaklanmaktadır (Aris, 2012: 452-453).

ŞİÖ İş Konseyi ve Bankalararası Konsorsiyum oluşturularak, örgütün özellikle altyapı, yatırım projelerini yürütmesi için görevlendirilmiştir.

ŞİÖ'nün ekonomik boyutu, üye ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesi temennileriyle aslında kuruluşundan beri var olsa da, örgüt üyeleri arasında anlaşmalar yapılarak daha ciddi bir düzeyde ele alınmasının 2009 yılından itibaren gerçekleştiği söylenebilir. 2008 ekonomik krizinin etkisiyle küresel krizlerin aşılmasında çok taraflı işbirliğinin gerekli olduğu görülmüştür. Bu ihtiyaç doğrultusunda, bölgesel güvenliğin sağlanması için ekonomik kalkınmanın önemi vurgulanmıştır (SCO, 2009: 1; SCO, 2011: 1). ŞİÖ İş Konseyi ve Bankalararası Konsorsiyum oluşturularak, örgütün özellikle altyapı, yatırım projelerini yürütmesi için görevlendirilmiştir. ŞİÖ İş Konseyi, bölge içinde yatırımlar aracılığıyla kalkınmanın sağlanmasında ihtiyaç duyulan projelerde koordinasyon sağlamada; Bankalararası Konsorsiyum ise altyapı yatırımlarının finansmanına yönelik üye ülkelerin bankaları arasında koordinasyonu sağlamada görevlendirilmiştir (Gürcan, 2019a, 2019b).

2013 Devlet Başkanları Toplantısı'nda üye ülkeler arasında daha hızlı kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunacak olan ulaştırma ağlarına dikkat çekilmiş, uluslararası ve bölgesel ulaşım koridorlarının rekabet gücünün ve cazibesinin artırılması planlanmıştır. Uluslararası ulaşım yollarının inşası ve yeni jenerasyon lojistik merkezlerinin kurulması için işbirliği hedeflenmiştir (SCO, 2013). 2014 yılında ise uluslararası karayolu taşımacılığı için uygun koşullar yaratma konusunda, örgüt üyeleri arasında bir anlaşma imzalanarak altı güzergahın açılması konusunda uzlaşmıştır (SCO, 2014). Planlanan yolların açılmasıyla birlikte, üye ülkeler arasındaki ticaretin hacminin artmasının yanı sıra, yolların geçtiği kentlerin kalkınması da sağlanmış olacaktır. Anlaşmada belirtilen ve 2020'den sonra açılması beklenen altı güzergah şöyledir:

- 1- Barnaul-Veseloyarsk (Rusya)/Auyl (Kazakistan)-Semey-Bakhty (Kazakistan)/Bakhtu (Çin)-Tacheng Havaalanı-Kuitun-Urumçi.
- 2- St. Petersburg-Orenburg-Sagarchin (Rusya)/Zhaisan (Kazakistan)-Aktobe-Kızılorda-Çimkent-Taraz-Almatı-Khorgos (Kazakistan)/Horgos (Çin)-Urumçi-Lianyungang.
- 3- Urumçi-Kaşgar-Karasu (Çin)/Kulma (Tacikistan)-Murghab-Khorog-Duşanbe (Vahdat).
- 4- Urumçi-Khorgos (Çin)/Korgas (Kazakistan)-Almatı-Taraz-Çimkent-Konysbaeva (Kazakistan)/Yallama (Özbekistan)-Çinaz.
- 5- Kant-APT "Ak-Tilek" (Kırgızistan)/Karasu (Kazakistan)-Taraz-Çimkent-Kızılorda-Aktobe- Zhaisan (Kazakistan)/Sagarchin (Rusya)-Orenburg-Saint Petersburg.
- 6- At-Baş-Torugart (Kırgızistan)/Turugart (Çin)-Kaşgar-Urumçi-Lianyungang.

ŞİÖ haritası: Yeşil: Üyeler; Açık mavi: Gözlemciler; Koyu mavi: Diyalog Ortakları.

Bu dönemde 2025 Kalkınma Stratejisi belirlenmiş, gelecek dönemde uluslararası ilişkiler sisteminin önemli değişimler yaşayacağı ve çok merkezli bir dünya sisteminin oluşacağı öngörülmüştür. Yeni dünya düzeninde güvenlik ve refah arasında güçlü bir ilişki bulunduğundan yola çıkılarak, bölgenin istikrarlı bir güvenlik alanına sahip olması için ekonomik kalkınmanın önemli olduğu ve ŞİÖ ile bu hedeflerin gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir (SCO, 2015).

Xi Jinping, 13. ŞİÖ Devlet Başkanları Konsey Toplantısı'nda Kuşak ve Yol Girişimi'nin ŞİÖ ile aynı hedefleri paylaştığını dile getirmiştir. Bu bağlamda, ŞİÖ'nün ulaştırma ve lojistik güzergahları yaratmaya, ticaret ve yatırımı kolaylaştırmaya yönelik anlaşmalarının Kuşak ve Yol Girişimi ile birlikte ele alınmasının bölge kalkınması için önemli katkılar sunacağını ortaya koymuştur. (Xi, 2017: 399; Gökçay, 2019/2020; Gürcan, 2019/2020; Koray, 2019/2020; Tutan, 2019/2020; Yi, 2019/2020). Kuşak ve Yol Girişimi'ne dahil ülkelerin bugün, dünya nüfusunun %65'ine ve küresel Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYH) %40'ına karşılık geldiği (Kaptan, 2019: 31) dikkate alınırsa bölge kalkınması için olduk-

ça büyük bir proje olduğu görülmektedir (Şahin, 2019: 102). O dönemde ŞİÖ Genel Sekreterliği görevinde bulunan Raşid Alimov, CCTV2'ye verdiği röportajda, ŞİÖ ve Kuşak Yol Girişimi arasındaki ilişkinin örgütün geleceğine önemli katkıda bulunacağını ve bölgesel işbirliği yoluyla üye ülkelerin kalkınmasının hızlandırılacağını ifade ederek, Çin'den gelen talebe olumlu yanıt verdiğini söyleyebiliriz. (SCO, 2017b; Şahin, 2019). Bu birleşmenin sağlanması ile bölge ülkelerinin ekonomilerinin gelişeceğini ve ülke kalkınmasının sağlanacağını, buna bağlı olarak bölgede istikrarı bozan unsurların zayıflatılacağını söyleyebiliriz. 2015 Kalkınma Stratejisi'ndeki ekonomik refah ve güvenlik arasındaki ilişki vurgusuyla birlikte düşünüldüğünde, ŞİÖ'nün ekonomik güvenliği için Kuşak ve Yol Girişimi'nin dikkate alınması gerekmektedir (Sadovnikova vd., 2019).

2017 yılında Pakistan ile birlikte ABD ve Çin'den sonra dünyanın üçüncü büyük ekonomisi olan Hindistan'ın tam üye olmasıyla ŞİÖ, kuzeyde Arktik'ten güneyde Hint Okyanusu'na, batıda Kaliningrad'dan doğuda Lianyungang'a uzanan oldukça geniş bir alanda işbirliği hedefleyen Avrasya'nın en önemli örgütü haline gelmiştir (Alimov, 2018: 116). 2016 yılında ŞİÖ içinde ortalama GSYH %4.84 büyüyerek küresel ortalamanın yaklaşık iki katına ulaşmıştır. 2018 yılında sekiz üyeli haliyle ŞİÖ, küresel GSYH'nın dörtte birine ulaşmıştır. ŞİÖ üye devletleri yaklaşık 4 milyar ABD doları olan döviz ve altın rezervlerini düzenli bir şekilde arttırmaktadırlar

ŞİÖ coğrafyası, dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %25'ine, doğalgaz rezervlerinin %50'den fazlasına, kömürün %35'ine ve bilinen uranyum rezervlerinin yaklaşık yarısına sahiptir.

(Alimov, 2018: 117). Ayrıca üye ülkelerin dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturduğu dikkate alındığında, ŞİÖ'nün bölgesel ve de uluslararası önemi ortaya çıkmaktadır.

Hindistan'ın üye olmasıyla, Hindistan'dan Rusya'ya kara, deniz ve demir yolları bağlantılarıyla ulaşmayı hedefleyen "Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru" (International North-South Transport Corridor- INSTC) projesinin ŞİÖ sınırları içine girdiğini söyleyebiliriz. Proje, ŞİÖ'nün "Ticaret Yollarına Ulaşımın Kolaylaştırılması" kapsamında yaptığı anlaşmalar sayesinde bölge ülkeleriyle eşgüdümlü bir şekilde ilerletilebilir (Alimov, 2018: 120; Hillman, 2017). Bu projenin Kuşak ve Yol Girişimi ile de oldukça uyumlu olduğu dile getirilmektedir. Hem Kuşak ve Yol hem de Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru ŞİÖ coğrafyasını birbirine bağlamaktadır. Bu sayede üye ülkelerin ekonomik araçlarının ve ulaşım yollarının çeşitlendirilmesini sağlayarak sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacaktır.

ŞİÖ coğrafyasının, bölgenin enerji güvenliği açısından da üye ülkeler için dikkate değer bir önemi bulunmaktadır. ŞİÖ coğrafyası, dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %5'ine, doğalgaz rezervlerinin %50'den fazlasına, kömürün %35'ine ve bilinen uranyum rezervlerinin yaklaşık yarısına sahiptir. Dolayısıyla bu coğrafya dünyanın enerji tedariki için önemli bir noktada bulunmaktadır. Hem enerji talep eden ülkelerin (Çin, Tacikistan, Kırgızistan, Hindistan, Pakistan ve Moğolistan) hem de tedarikçi ülkelerin (Rusya, Kazakistan, Özbekistan ve İran) ŞİÖ içerisinde yer alması, örgütün bu konudaki işbirliğini derinleştirecektir (InfoSCO, 2015). Enerji konusunda projeler önermek, fikir alışverişinde bulunmak için danışma niteliğinde olan ŞİÖ Enerji Kulübü oluşturulmuştur. Kulüp herhangi bir proje uygulama görevine sahip değildir. An-

çak üye ülkelere ikili ya da çok taraflı işbirlikleri yapmaları için ortam sağlamaktadır (Mastepanov, 2017). Enerji Kulübü de İş Konseyi ve Bankalararası Konsorsiyum gibi uygulamadan ziyade fikir birliği düzeyinde kalsa da, ideolojik ve kültürel planda Avrasyacılığı güçlendirmede yararlı olabilecek bir atılımdır (Gürcan, 2019: 74).

ŞİÖ, sağlık konularında da üye ülkeler arasında işbirliği mekanizmasını işletmektedir. Örgütün, üye ülkelerinin kalkınmasına yalnızca ekonomik merkezli bakmadığı, sosyo-ekonomik bir çerçeveden bakarak toplumsal kalkınmayı da önemli gördüğü söylenebilir. Bu bakış açısına uygun bir biçimde, sağlık alanında özellikle salgın hastalıklarla mücadele konusunda işbirliği yapma isteklerini 2018 yılı ŞİÖ Devlet Başkanları Toplantısı'nda özel olarak dile getirmişlerdir (SCO, 2018). 2020 yılı Ocak ayında ise Çin böyle bir salgınla yüzleşmek durumunda kalmış, yeni korona virüsü ile mücadelede örgüt üyelerinin desteklerini kabul etmiştir. ŞİÖ üyelerinden Çin'e malzeme ve teknik yardım sağlanmıştır (SCO, 2020). Henüz salgın tamamıyla önlenmiş olmamakla birlikte acil müdahalenin etkili bir biçimde uygulandığı görülmüştür. "Şanhay Ruhü" ile bölge ülkeleri, gerek askeri gerekse de ekonomi, sağlık, enerji alanlarındaki güvenlik tehditlerine karşı, birbirlerini kaderlerine terk etmemekte, birlikte kalkınma ve karşılıklı yarar çerçevesinde hareket etmektedirler.

ŞİÖ'nün güvenlik tesisine ilişkin bir diğer boyutu, kültür alanında ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda ŞİÖ'nün 2009 yılında oluşturmuş olduğu ŞİÖ Gençlik Konseyi, bölge ülkelerinin geleceğine yönelik atılmış önemli bir adımdır. Ayrıca, ŞİÖ'nün geleceğin çok kutuplu uluslararası sistemine ilişkin beklentilerinin gerçekleşmesine katkı sunabilecek nitelikte bir adımdır. Üye ülkeler bölgedeki "üç kötülük" ile mücade-

le ederken; ŞİÖ Gençlik Konseyi ile, beden, ruhun ve zihnen gelişmiş bir gençliğin yetiştirilmesi teşvik edilerek bölgesel güvenliğin sürdürülebilirliği sağlanmak istenmektedir (Kazakh TV, 2019). Bunun yanı sıra Konsey aracılığıyla kurulan gençlik ağı ile, Kuzeyin hükümet dışı örgütler kanalıyla renkli devrimlere yönlendirilen gençlik örgütlenmelerinin etkisinin önüne geçilmesine katkıda bulunabilecektir (Gürcan, 2019: 75).

Sonuç

Yeni binyılla birlikte değişmekte olan dünya düzeni, güvenlik kavramının da içeriğini etkilemiştir. Günümüzde salt askeri içerikli tehditler söz konusu değildir ve bu nedenle tek başına askeri girişimler aracılığıyla güvenlik tesis edilememektedir. Güvenlik; ekonomi, siyaset, çevre, kültür gibi boyutlarıyla birlikte ele alındığında sürdürülebilir bir mevcudiyete kavuşabilir. Güvenliğin çok boyutlu ele alınması ve askeri unsurların ağırlığının görece azalması fikrini birey güvenliğine indirgeyerek, ulus-devletlerin egemen eşitliği ilkesini yok sayan ve tek kutuplu sistemin sürdürülmesine olanak sağlayan müdahaleci bakış açısı post-modern literatürde kabul görse de günümüz gelişmelerini eksiksiz biçimde okuyamamaktadır. Ulus-devletler, uluslararası sistemin temel politika belirleyicileri arasında olmaya devam etmektedir. ŞİÖ mevcut makalede geleneksel olmayan güvenlik anlayışı ve ulus-devletlerin egemen eşitliği bağlamını örnekleyen bir durum olarak ele alınmıştır.

Geleneksel olmayan güvenlik anlayışı çerçevesinde baktığımızda, ŞİÖ, bölgedeki en önemli tehdit unsuru olan "üç kötülük" (terörizm, ayrılıkçılık, aşırılık) ile mücadelede askeri, ekonomi, enerji ve kültür konu başlıklarıyla karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu alanlarda işbirliğini hedeflerken ŞİÖ'nün öne çıkan iki vurgusu bulunduğu söylenebilir: karşılıklılık ve iç işlerine karış-

mama. Ulus-devletlerin egemen eşitliğine saygı duyan bakış açısıyla ŞİÖ, güvenlik tehditlerine müdahalede iç işlerine karışmaya varabilecek faaliyetleri reddetmektedir. ŞİÖ, ancak devletin varlığını etkileyebilecek ve bölge güvenliğini sarsabilecek tehditlere müdahale etmeyi kabul etmektedir. Bu yüzden, güvenliğin diğer boyutlarına ağırlık vererek tehditlerin oluşmaması için çaba sarf etmektedir. İnsan sağlığı üzerinden bir benzetmeyle ifade edecek olursak, ŞİÖ'nün hastalıkların ortaya çıkmaması için bağışıklık sistemini güçlendirmeyi hedeflediğini söyleyebiliriz. ŞİÖ; ekonomi, kültür, enerji ve çevre gibi konuları askeri konularla birlikte ele alarak gelişmekte olan çok kutuplu sistemi güçlendirmeye çalışmaktadır (Gürçan, 2019a, 2019b). Dolayısıyla sıfır toplamlı bir yapıyı değil, kazan-kazan odaklı bir sistemi kurarak bölge güvenliğini tesis etmeye çalışmaktadır. Örgütün, yaptığı anlaşmalarla ideolojik olarak benimsediği sistemi, tam anlamıyla uygulamaya dökmesi için gereken adımları hızlandırması gerekmektedir. Ulus-devletler çağında devletlerin çıkarlarının çatışması olağandır. Ancak bu çıkarların kazan-kazan prensibinde uzlaştırılması ise gerekli olmalıdır. ŞİÖ üyeleri açısından bakacak olursak, bölge güvenliği için ortak bir tehlike bulunmaktadır. O da terörizm, aşırılık ve ayrılıkçılık faaliyetleridir. Buradan doğacak zararlar terör faaliyetlerinin olduğu ülke ile sınırlı kalmayacak, tüm bölgeyi de etkileyecektir ki günümüzde ticaret ve enerji güzergâhları ile birbirine bağlanmış bölgede terörizmin sonuçları tüm ülkeler açısından yıkıcı olabilir. Bu yıkımı önlemek için gerekli olan çok boyutlu işbirliği ortamının, ŞİÖ ile oluşturulmak istendiği söylenebilir. Örgüt, hem bölgesel hem de uluslararası boyutta sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanmasına ve çok kutuplu dünya düzeninin inşasına katkıda bulunabilecek bir zemine sahiptir. 🌍

Kaynakça

- Alimov, R. (2018). The Shanghai Cooperation Organisation: Its role and place in the development of Eurasia. *Journal of Eurasian Studies*, 9, 114–124. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1879366518300216> adresinden alındı.
- Aris, S. (2009). The Shanghai Cooperation Organisation: "Tackling the three evils". A regional response to non-traditional security challenges or an anti-Western Bloc? *Europe-Asia Studies*, 61(3), 457-482. <https://doi.org/10.1080/09668130902753309> adresinden alındı.
- Aris, S. (2012). The Response of the Shanghai Cooperation Organisation to the Crisis in Kyrgyzstan. *Civil Wars*, 14(3), 451-476. <https://doi.org/10.1080/13698249.2012.706954> adresinden alındı.
- Bekcan, U. (2012). Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Buzan, B. (2008). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 107-123. <https://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2011/06/Askeri-Guvenligin-Degisen-Gundemi.pdf> adresinden alındı.
- Buzan, B., Wæver, O. & De Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Colo: Lynne Rienner Pub.
- Caballero-Anthony, M., Emmers, R. & Acharya, A. (2016). *Non-traditional security in Asia : dilemmas in securitization*. New York: Routledge.
- Desai, R. (2013). *Geopolitical economy: After US hegemony, globalization and empire*. London: Pluto Press.
- Gökçay, E. Ş. (2019/2020). Building the New Silk Road in the 21st Century: the Belt and Road Initiative from a Sino-Turkish Perspective. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 58- 68.
- Gürçan, E. C. (2017). Political geography of Turkey's intervention in Syria: underlying causes and consequences (2011-2016). *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 11(1), 1-10. <https://doi.org/10.1108/JACPR-10-2017-0329> adresinden alındı.
- Gürçan, E. C. (2019/2020). Building a Fair World Order in a Post-American Age. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 18-29.
- Gürçan, E. C. (2019a). Geopolitical Economy of Post-Hegemonic Regionalism in Latin America and Eurasia. *Class History and Class Practices in the Periphery of Capitalism Research in Political Economy*, 34, 59-86.
- Gürçan, E. C. (2019b). *Multipolarization, South-South Cooperation and the Rise of Post-Hegemonic*

- Governance*. New York: Routledge.
- Hillman, J. E. (2017). Russia and India's Plan to Skip the Suez Canal: The North-South Transport Corridor Approaches Completion. *Reconnecting Asia*. <https://reconasia.csis.org/analysis/entries/russia-india-rail-link-could-undermine-suez-canals-importance/> adresinden alındı.
- InfoSCO. (2015). SCO Energy Club: Structure Ready for International Interaction, Not Shanghai Six's Elite Club. <http://infoshos.ru/en/?idn=13913> adresinden alındı.
- Kaptan, C. (2019). Reanda International Başkanı Huang Jinhui ile Söyleşi: "KYG Gerçek Bir Vizyondur". *Modern İpek Yolu*, (6), 31-35.
- Kazakh TV. (2019). SCO Youth Council Boosts Efforts to Address Global Challenges. https://kazakh-tv.kz/en/view/central_asia/page_203567_sco-youth-council-boosts-efforts-to-address-global-challenges adresinden alındı.
- Koblentz, G. D. (2013). Regime Security: A New Theory for Understanding the Proliferation of Chemical and Biological Weapons. *Contemporary Security Policy*, 34(3), 501-525. <https://doi.org/10.1080/13523260.2013.842298> adresinden alındı.
- Koppel, A. (1996). China, Russia Sign Treaty Easing Tensions on Border. *Cable News Network (CNN)*. <http://edition.cnn.com/WORLD/9604/26/china.russia/> adresinden alındı.
- Koray, S. (2019/2020). The Belt and Road Initiative is Opening up New Horizons. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 52-57.
- Mastepanov, A. (2017). Energy Cooperation in SCO at a Time of Global Energy Changes. *InfoSCO*. <http://infoshos.ru/en/?idn=17559> adresinden alındı.
- Miller, B. (2001). The Concept of Security: Should it be Redefined? *The Journal of Strategic Studies*, 24(2), 13-42. <https://doi.org/10.1080/01402390108565553> adresinden alındı.
- Norling, N. & Swanström, N. (2007). The Shanghai Cooperation Organization, Trade, and The Roles of Iran, India and Pakistan. *Central Asian Survey*, 26(3), 429-444. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02634930701702779> adresinden alındı.
- Pratschke, J. (2015). Clearing the Minefield: State Theory and Geopolitical Economy. *World Review of Political Economy*, 6(4), 459-481. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.13169/worlevipoliecon.6.4.0459> adresinden alındı.
- Sadovnikova, N. A., Zolotareva, O. A., Babich, S. G. & Karmanov, M. V. (2019). SCO Economic Security Factors: Methodological Aspects. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 107, 88-91.
- SCO (2018). Statement by the Heads of the Shanghai Cooperation Organisation Member States on Joint Efforts Against the Threat of Epidemics in the SCO space. <http://eng.sectsco.org/news/20170502/263379.html> adresinden alındı.
- SCO (2020). Head of China's National Health Commission sends a message to SCO Secretary-General. <http://eng.sectsco.org/news/20200211/626819.html> adresinden alındı.
- SCO. (2001a). Charter of the Shanghai Cooperation Organization. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2001b). The Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2002). St.-Petersburg Declaration by the Heads of the Member States of the SCO. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2003a). Joint communiqué Extraordinary Meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs of the SCO. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2003b). Moscow Declaration by the Heads of the Member States of the SCO. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2009). Joint Initiative on Accelerated Multilateral Economic Cooperation to Overcome the Global Financial and Economic Crisis Impacts. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2011). Joint statement By the Heads of Government of the Member States of the SCO on the Economic Situation in the World and in the SCO Region. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2013). Joint statement By the Heads of Government of the Member States of the SCO on Future Development of Cooperation in Transport. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2014). Agreement between the Governments of the Member States of the SCO on Creating Favorable Conditions for International Road Transportation. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2015). Development strategy of the SCO until 2025. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2017a). Press Release on the Extraordinary Meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs of the Shanghai Cooperation Organization. <http://eng.sectsco.org/documents/> adresinden alındı.
- SCO. (2017b). SCO Secretary General's Interview with CCTV2 on The Belt and Road Forum.

- <http://eng.sectesco.org/news/20170502/263379.html> adresinden alındı.
- Song, W. (2014). Interests, power and China's difficult game in the Shanghai Cooperation Organization (SCO). *Journal of Contemporary China*, 23(85), 85-101. <https://doi.org/10.1080/10670564.2013.809981> adresinden alındı.
- Swanström, N. (2010). Traditional and Non-Traditional Security Threats in Central Asia: Connecting the New and the Old. *China and Eurasia Forum Quarterly*, 8(2), 35 – 51.
- Şahin, E. (2019). *Çin'in Küresel Güç Olma Sürecinde Uluslararası İşbirliklerinin Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi'nden alındı. (Tez No. 585406)
- Tutan, U. (2019/2020). Political- Economic Configuration of Global Power System from 18th Century up Until Today: A Historical Overview of the Belt and Road Initiative. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 39-50.
- Ullman, R. H. (1983). Redefining Security. *International Security*, 8(1), 129-153. <https://www.jstor.org/stable/2538489> adresinden alındı.
- Viotti, P. R. & Kauppi, M. V. (2012). *International Relations Theory* (5th edition). New York: Longman Pearson.
- Walt, S. M. (1991). The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, 35(2), 211-239. <http://www.jstor.org/stable/2600471> adresinden alındı.
- Xi, J. (2017). *Çin'in Yönetimi*. Ankara: Kaynak Yayınları.
- Yi, W. (2019/2020). Starting a New Journey for High-Quality Development of the Belt and Road. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 30-37.
- Yuan, J. D. (2010). China's Role in Establishing and Building The Shanghai Cooperation Organization (SCO). *Journal of Contemporary China*, 19(67), 855-869. <https://doi.org/10.1080/10670564.2010.508587> adresinden alındı.